

До спеціалізованої вченої ради Д 26.062.21
в Національному авіаційному університеті
Міністерства освіти і науки України

ВІДГУК

**опонента - доктора юридичних наук, професора
Муравйова Віктора Івановича
на дисертаційну роботу Коруч Уляни Зіновіївни на тему
«Заборона пропаганди війни у сучасному міжнародному праві», поданої
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право**

На основі вивчення дисертації, реферату і праць, що були опубліковані за темою дисертації, встановлено наступне.

Актуальність теми дисертаційної роботи

Обрана тема дисертації "Заборона пропаганди війни в сучасному міжнародному праві" є дуже актуальною, оскільки світ продовжує боротися з постійно зростаючою складністю збройних конфліктів і поширення інформації. Вивчення заборони пропаганди війни набуває у цьому зв'язку першорядного значення.

В роботі розглядається фундаментальне питання про те, як міжнародне право, засноване на принципах справедливості, рівності та мирного співіснування, може заборонити інформаційні війни. Вивчаючи еволюцію правових норм, спрямованих на обмеження поширення неправдивих наративів, підбурювання до насильства та риторики, що розпалює ненависть, авторка дослідження пропонує свій фаховий погляд на крихкий баланс між свободою вираження поглядів та імперативом захисту глобальної безпеки.

Аналіз правової бази щодо заборони пропаганди війни має вирішальне значення для розуміння того, як запобігати конфліктам і підтримувати міжнародний мир і безпеку.

Заборона пропаганди війни - тема, яка привертає значну увагу через її вплив на мир, безпеку та права людини. Тема дисертації сягає корінням в історичне тло конфліктів і використання пропаганди як інструменту розпалювання воєнних дій. З давніх часів до світових воєн пропаганда відігравала значну роль у формуванні громадської думки та виправданні агресивних дій. Поява міжнародних правових норм, спрямованих на

*Вх N D 26.062.21 / 14
28.12.2023*

обмеження такої практики, свідчить про постійне занепокоєння щодо пропаганди війни.

В час повномасштабного вторгнення росії в Україну та веденням війни, актуальність дисертації стає ще більш виразною. На додачу, інтернет, соціальні медіа-платформи та засоби миттєвої комунікації зробили революцію в поширенні інформації, дозволивши пропаганді швидко охопити глобальну аудиторію. Це ставить питання про ефективність існуючих правових механізмів у протидії сучасним формам пропаганди війни.

Пропаганда війни стає ефективним засобом впливу на суспільство. На сьогодні, у світлі війни в Україні, це одна з найважливіших тем і у сучасному міжнародному праві, оскільки впливає на безпеку та міжнародну стабільність. А тому ступінь актуальності дисертаційного дослідження, присвяченого забороні пропаганди війни в сучасному міжнародному праві, є значним і багатограним. Її історичне підґрунтя, дослідження правової бази, розгляд сучасних викликів і наслідків для прав людини в сукупності підкреслюють важливість теми. Розглядаючи як історичні, так і нові форми пропаганди та їхній вплив на конфлікти, дисертація робить вагомий внесок у поточний дискурс про міжнародне право.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами та темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми «Захист прав людини в публічних правовідносинах» (реєстраційний номер № 0122U201353) у межах планових наукових робіт юридичного факультету Західноукраїнського національного університету.

В межах даної теми автором здійснено аналіз практики Європейського суду з прав людини в контексті статті 10 Європейської конвенції з прав людини (свобода вираження поглядів), визначено критерії допустимості обмеження свободи вираження поглядів в період надзвичайного стану, війни; надано аналіз міжнародного механізму захисту прав людини та ролі конвенційних органів.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми «Міжнародні стандарти міжнародних організацій та їх імплементація державами-членами» (реєстраційний номер № 69-2021/150106) у межах планових наукових робіт кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, рефератом та публікаціями дисертантки за темою дослідження, дозволяє зробити висновок, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертації мають високий рівень теоретико-методологічної та емпіричної обґрунтованості.

Достовірність наведених у дисертації наукових положень та практичних висновків підтверджується значною кількістю опрацьованих праць вітчизняних і зарубіжних науковців, аналітичних джерел, інтернет-ресурсів тощо. Коректність посилань на літературні джерела дозволяє чітко відокремити наукові здобутки автора від напрацювань інших вчених. Джерельно-інформаційна база дослідження складає 463 найменування. Одержані в процесі дослідження наукові результати дають підстави для висновків, рекомендацій та узагальнень, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Отримані здобувачем результати дисертаційного дослідження, сформульовані висновки та рекомендації є науково обґрунтованими і базуються на використанні сучасних методів дослідження. В роботі використано такі методи дослідження: історичний метод використовується в процесі аналізу здійснення на різних етапах розвитку, а також при висвітленні основних етапів формування та становлення феномену пропаганди війни; метод системного аналізу; порівняльний метод використано при співставленні змісту та обсягу щодо заборони пропаганди війни у міжнародних договорах та їх вираження у практиці міжнародних органів та судових інституцій, а також в процесі проведення аналізу законодавства України щодо правового регулювання заборони пропаганди війни; діалектичний метод застосовується при аналізі міжнародно-правового регулювання відповідальності за пропаганду війни; логіко-юридичний метод застосовується з метою з'ясування стану реалізації правових рішень, зокрема ЄСПЛ та Суду ЄС і заходів міжнародних органів, організацій, держав, включаючи Україну щодо заборони пропаганди війни.

На схвалення заслуговує ціла низка інших положень дисертації, та, відповідно, не менш важливими для заборони пропаганди війни є й інші зроблені дисертанткою висновки, пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до національного законодавства в означеній сфері.

Одержані наукові результати дисертації знайшли застосування у практичній, освітній, правозастосовній діяльності: Товариства з обмеженою відповідальністю «Група моїх Партнерів» LLC «MY PARTNERS GROUP» (довідка про впровадження № 01 від 05 січня 2023 року); Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету (довідка про впровадження від 29.05.2023 р. № 114.13-17), Галицького фахового

коледжу імені В'ячеслава Чорновола (довідка про впровадження №123/01 від 24.05.2023 року), Тернопільського апеляційного суду (довідка про впровадження «24» травня 2023 року № 01-15/107/2023), Головного управління Національної поліції в Тернопільській області (довідка про впровадження від 24.05.2023 №1242/2/06/2023), Управління Служби безпеки України в Тернопільській області (довідка про впровадження від 24.05.2023 № 69/22-4422), Вінницької обласної прокуратури (довідка про впровадження від 26.05.2023 № 10-404ВИХ-23), Адвокатського об'єднання «Самуляк та партнери» (довідка про впровадження від 09.03.2023 року №75).

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Сформульовані у роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані в:

- у науково-дослідній діяльності – для подальшого розвитку науки міжнародного права у частині заборони пропаганди війни;
- у нормотворчій діяльності – для розроблення міжнародних договорів, нормативно-правових актів щодо заборони пропаганди війни;
- у правозастосовній діяльності – для зростання та посилення ефективності діяльності у частині протидії пропаганді війни;
- в освітньому процесі – з метою викладання навчальних курсів «Міжнародне право», «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародний захист прав людини», Міжнародне кримінальне право;
- практичній сфері - при визначенні напрямів та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики України, національної безпеки держави, здійсненні правових та інституційних реформ в Україні, спрямованих на здійснення європейської інтеграції України, вдосконаленні національного законодавства та ін.

Завершена логіка проведеного наукового дослідження, значна кількість опрацьованих джерел, актуальна методика та широка апробація дають підстави стверджувати, що сформульовані у дисертаційній роботі Коруц У.З. наукові положення, висновки та рекомендації мають вагоме теоретико-методичне та практичне обґрунтування.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження.

Зі змісту дисертації, опублікованих автором наукових праць та реферату дисертаційної роботи можливо зробити висновок, що основні наукові положення, висновки і пропозиції сформовані автором самостійно, відображають особистий внесок дисертанта та характеризуються науковою

новизною, яка, у формулюванні автора, полягає в забороні пропаганди війни у сучасному міжнародному праві.

Серед найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, слід відзначити наступні:

- Автором досліджено, що на міжнародному рівні й досі не вироблена універсальна правова конструкція у формі нормативно-правового акту, який містить загальне та обов'язкове для всіх держав визначення пропаганди та її негативних явищ. Разом із цим проаналізовано значний обсяг норм міжнародних договорів, від «заборони та засудження», зокрема, засудження в багатьох міжнародних резолюціях і деклараціях, до заборони пропаганди війни в юридично обов'язкових договорах. У першу чергу, це детальний правовий аналіз міжнародних нормативно-правових актів про права людини, що забороняють пропаганду війни, як в статті 20 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права (*сторінки 101-115 дисертаційної роботи*);
- Заслуговує уваги авторське визначення пропаганди війни як поширення в будь-якій формі поглядів, фактів, аргументів та інших відомостей, у тому числі завідомо неправдивих, розпалювання внутрішньо- та зовнішньодержавної расової, релігійної, національної ворожнечі, що має на меті підбурювання до здійснення військових конфліктів або агресивних дій, а також показано його відмінність від звичайної пропаганди, яка зосереджена на поширенні у суспільстві аргументів, чуток та інших відомостей з метою формування потрібної суспільної думки;
- Важливим є врахування світового досвіду як держав, так і міжнародних організацій, як, наприклад, Європейського Союзу в частині розробки та прийняття резолюцій, стратегічних планів, практичних рекомендацій щодо протидії та заборони пропаганди війни. Заборона пропаганди війни в міжнародному праві не суперечить праву особи на свободу вираження поглядів. На підставі практики Суду Європейського Союзу та відповідно до аналізу судових рішень у справах *Baltic Media Alliance Ltd*, РТ Франція встановлено, щоб відповідати праву ЄС, будь-яке втручання у свободу вираження поглядів має відповідати чотирьом умовам: бути «передбаченим законом», поважати «сутність» свободи вираження поглядів, відповідати «цілям загального інтересу», та бути пропорційним. Ці умови відповідають прецедентному праву ЄСПЛ за статтею 10 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує свободу вираження поглядів. У зв'язку з цим Суд загальної юрисдикції

вказав, що статті 11 Хартії необхідно надати «те саме значення та обсяг», що й статті 10 Європейської конвенції з прав людини (*сторінки 178-921 дисертаційної роботи*);

- З огляду на відсутність визначення поняття пропаганди війни на міжнародному та національному рівні, автор приділяє значну увагу правовому аналізу змісту ст. 436 КК України та пропонує її доповнити наступним чином, вказавши на такі дії, які також є проявами пропаганди війни та вчиняються у формі «публічних закликів, вказівок або інструкцій до агресивної війни, або до розв'язування воєнного конфлікту, а також у виготовленні матеріалів із закликами, вказівками або інструкціями до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів»; для посилення ефективності державного примусу у вигляді кримінального переслідування за злочини з пропаганди війни, пропонується також доповнити КК України ст. 436-2 «Пропаганда антиконституційних організації та заходів, які мають ознаки антиконституційності»;
- Заслуговує уваги положення, що відносини в сфері заборони пропаганди війни слід сприймати значно ширше, ніж суто кримінально каране діяння. Пропаганда війни перетворюється на стійкий інструмент ведення війни, а тому доцільно проводити упереджуючий аналіз та правове моделювання пошуку нових ефективних механізмів кримінального переслідування за вказаний вид злочину, навіть із можливістю його родової диверсифікації.

Повнота висвітлення і викладення сформульованих у дисертаційній роботі положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях та рефераті.

Ознайомлення з науковим доробком здобувачки за темою дисертації дає змогу стверджувати, що наукові публікації дисертантки повною мірою відображають основні наукові результати її дисертаційної роботи відповідно до вимог п. 12 Порядку присудження наукових ступенів. Кількість, обсяг та якість друкованих праць відповідають нормативним вимогам, рекомендованим для повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Наукові положення, вагомі розробки та результати дослідження опубліковані дисертанткою у виданнях відповідно до нормативних вимог Міністерства освіти і науки України та викладені в 42 наукових працях, зокрема: одній одноосібній монографії, 21 статті, опублікованій у фахових

виданнях України з юридичних наук, 8 статтях, опублікованих у наукових періодичних юридичних виданнях інших держав, 12 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, інших наукових форумах.

Теоретичні, практичні результати дисертаційної роботи пройшли апробацію та одержали схвалення на міжнародних науково-практичних конференціях, конгресах, зокрема: конгресі міжнародного та європейського права «Пропаганда війни в міжнародному праві» (м. Одеса, 2018 р., тези опубліковано), XXIII Міжнародній науково-практичній конференції «Формування європейських стандартів, цінностей та безпекового простору – стратегічний напрям української держави» (м. Київ, 2018 р., тези опубліковано), Міжнародній науково-практичній конференції присвяченій 25-річчю УАМП "Розвиток науки і практики міжнародного права" та міжнародно-правових читаннях, присвячених пам'яті О. Задорожнього «Міжнародно-правові аспекти заборони пропаганди війни» (м. Київ, 22 червня 2018 р., тези опубліковано), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 16-17 квітня 2019 р., тези опубліковано), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Шості Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 5-6 лютого 2021 р., тези опубліковано), Міжнародній науково-практичній конференції «European Potential for the Development of Legal Science, Legislation and Law Enforcement practice» (м. Влоцлавек, Польща, 2021 р., тези опубліковано), Міжнародній науково-практичній конференції «Promotion of social and economic values in the context of European Integration» (м. Кишинів, 2019р., тези опубліковано), Міжнародній науково-практичній конференції «Economic and social development of Ukraine in XXI century: national vision and globalization challenges: collection of scientific articles» (м. Тернопіль, 2018 р, тези опубліковано), VI Міжнародна науково-практична конференція «російсько-українська війна: право, безпека, світ» (29-30 квітня 2022 року) Тернопіль 2022; VII Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід»(28 квітня 2023 рік, м. Тернопіль, тези опубліковано), XX Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI: національна візія та виклики глобалізації» (19 травня 2023 р, м. Тернопіль, тези опубліковано), II Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій» (19-20 травня 2023 року, м. Свалява, Закарпатська обл., тези опубліковано)

Дисертація складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'ятьох розділів, що об'єднують шістнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Аналіз змісту наукової роботи Коруц У.З. дозволяє прийти до висновку, що всі розділи та підрозділи дисертації, висновки і положення, що винесені на захист, викладені послідовно і логічно, із знанням теорії і практики у сфері заборони пропаганди війни, мають перспективи подальших досліджень і, вочевидь, будуть використані для подальшого розвитку заборони пропаганди війни у сучасному міжнародному праві.

Оцінка ідентичності змісту реферату та основних положень дисертації.

Реферат дисертації відповідає встановленим вимогам, у повній мірі відображає сутність і зміст дисертації, наявною є ідентичність основних наукових положень і наукового внеску автора. Наукові положення, висновки і рекомендації щодо можливостей практичного використання отриманих результатів, які представлені дисертанткою в рефераті, належним чином розкриті, деталізовані та обґрунтовані у самій роботі.

Тобто, є усі підстави стверджувати, що Коруц Уляна Зіновіївна виконала всі вимоги щодо кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи.

Поряд з позитивною оцінкою результатів дослідження і визнанням високої наукової та практичної цінності дисертаційної роботи, належного рівня її наукової новизни, вважаємо, що ряд положень представлених у роботі потребують подальшого обґрунтування або мають дискусійний характер, що може слугувати підставою для наукової дискусії:

1. Повністю погоджуючись з дисертанткою, що методологічно-теоретичний аспект аналізу феномену «пропаганда війни» має ключове значення для вивчення цього явища в усіх своїх компонентах, важливо, на нашу думку, було б проаналізувати певні матеріальні і практичні елементи пропаганди війни, зокрема, її форми.

2. Аворка починає періодизацію пропаганди війни 1914 роком. І пов'язує такий підхід з початком Першої світової війни. Проте відомо, що пропаганда війни здійснювалась з давніх давен у випадку підготовки до нападу на якусь країну чи навіть на плем'я і т.п. Цікаво встановити, чи вже йшлося ще у періоди, які передували 1914 р., про домінування власної

ідеології на іншою. Чи це сталося під час Першої світової війни. Тоді, на нашу думку, можливо це треба було б належним чином врахувати при здійсненні періодизації пропаганди війни.

3.Робота тільки виграла б, якщо б автором була дана власна класифікація типів пропаганди і визначено унікальне місце пропаганди війни у цій класифікації.

4.Цікаво було б почути думку дисертантки стосовно того, чи існує суттєва різниця між такими поняттями як «пропаганда війни» і «психологічна війна».

5.В роботі зустрічаються вирази, які вимагають свого уточнення.

1. На с.103 авторка стверджує, що «основними принципами сучасного міжнародного права є його основні імперативні норми, які містять в собі основний шлях розвитку людства». На нашу думку, занадто пафосною виглядає теза про те, що норми права можуть містити основний шлях розвитку людства, хай навіть це основні принципи і основні імперативні норми. З іншого боку, виникає питання, а які імперативні норми не є основними?

2. На тій же с. 103 міститься фраза, що «норми *jus cogens* можуть створюватись у будь-якому вимірі міжнародного права...». Не зовсім зрозуміло, про які виміри міжнародного права йдеться у роботі?

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Висловлені зауваження не перешкоджають загалом позитивному ставленню до виконаного дослідження, і скоріше мають сприйматися як побажання з метою удосконалення майбутніх досліджень, а здійснений дисертанткою науковий пошук заслуговує на повагу і повну підтримку.

Дисертаційна робота на тему «Заборона пропаганди війни у сучасному міжнародному праві» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе і актуальне для науки міжнародного права завдання щодо заборони пропаганди війни.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають нормативним вимогам. Дисертацію та реферат оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України. Реферат дисертації не містить положень, які не увійшли у текст дисертації.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам МОН України. На підставі вище викладеного вважаю, що дисертація на тему «Заборона пропаганди війни у сучасному міжнародному праві» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати. Дисертація та її реферат відповідають вимогам, що висувуються до докторських дисертацій і встановлені у п.п. 7,8,9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеню доктора наук, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, їх зміст відповідає паспорту спеціальності 12.00.11 – міжнародне право, а авторка дисертації – Коруч Уляна Зіновіївна, за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного приватного права
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

В. І. Муравйов

